VRSTI SUDOVA PO NJIHOVIH OBLICIH

Franjo pl. Marković

PRIREĐIVAČEVA NAPOMENA. Sliedi tekst iz litografiranih skripata Markovićeve* Logike, *iz drugoga diela (»Sustav logike«), 3. odsjeka i to I. pododsjek (»Vrsti sudovâ po njihovih oblicih«) i završetak II. pododsjeka. Tekst je priređen na osnovi primjerka iz Arhiva HAZU pod oznakom XV 37/2a (označujemo ga s »2A«), prema kojem je označena i paginacija. < > označuju intervencije u tekstu. Unesene su i neke variante iz autografa kao i iz još jednog primjerka skripata, koji se također čuvaju u Arhivu HAZU. Autograf označujemo s »1B« (u Arhivu XV 37/1b) a drugi primjerak skripata s »2B« (u Arhivu XV 37/2b). Zadržan je pravopis kao u izvorniku. Za detaljniji opis Markovićeve logičke ostavštine v. u priređivačevu članku »Formalizam i realizam u logici«,* Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, *35–36, 1992, str. 141–144. Spomenimo da tekst Markovićeve* Logike *nastaje sedamdesetih i osamdesetih godina 19. stoljeća, a neki su dometci i zabilježke napisani i prvih godina 20. stoljeća. Taj je tekst Markoviću služio kao podloga za njegova predavanja iz logike na 1874. godine obnovljenom Zagrebačkome sveučilištu.*

---

* *Napomena:* Na izričit zahtjev priređivača, Uredništvo je odlučilo tekst napomene i bilješke objaviti u obliku u kojemu su dostavljene.

§ 1. Pojam i sastavine suda.[1]

Sud (judicium) je izriek (enuntiatio) o kakvoći, o sadržajnoj označenosti jednoga pojma, iliti izriek o njegovoj suveznosti s drugimi pojmovi t.j. izriek, koji kaže, što se pojmom misli ili ne misli, t.j. koji se drugi pojmovi s njim zajedno moraju misliti ili ne smiju misliti. Zato ima svaki sud tri sastavine: subjekt – t.j. pojam, o kojem se izriek kaže, 2) pririek (predikat), t.j. pojam, koji kaže što se o subjektu izriče, 3) spojka (copula)[2] t.j. oblik izrieka ili ječni ili niječni, kojim se predikat ili spaja sa subjektom ili odvaja od subjekta.//[220]

§ 2. Kakvoća suda.

Baš u spojci ili razspojci stoji ječni ili niječni *oblik* suda (a subjekt i predikat su *tvar* suda) – s toga je glavna razvrstba sudovâ po spojci (kopuli), na ime, u *ječne i niječne*; budući da se ječni ili niječni oblik kopule zove *kakvoćom* suda, to se kaže, da se po kakvoći diele sudovi u *ječne i niječne*. Po mnienju Drobischevu ne da se pojam o sudu inače ustanoviti, nego dvojstveno, t.j. tako, da se veli: sud nješto izriče ili o svojstvu pojma ili o medjusobici njegovoj s drugimi pojmovi; pak nadalje: taj izriek ili je ječan ili niječan.

---

[1] U 1B predhodi sljedeći tekst:

//[158/XIX]

Bivstvo i svojstva suda

1. Postanak suda

Vele: sud je oblik spoja ili oddvoja pojmova; ili vele: sud je sjedinitba ili medjusobičba dvaju pojma.

Nije to dosta označno. Nije dosta reći: jedan pojam se najprije postavi, a drugi mu se nadoveže; jer tu se već misli na subjekt i predikat.

Zato neki vele: sud je izriek kojim se jedan pojam drugom pririče ili odriče – ali to je tautologija.

Zato neki rekoše: sud je misaoni oblik koji odgovara sbiljnom spoju (ili odvoju) stvari. Ili rekoše: bivstvo suda je sviestitost objektivne vriednosti njekog subjektivnog spoja pomisli. Ali ni to ne valja: jer ima sudova kojim ne pripada objektivna istinitost –; ako se za to kaže: sud je izriek, koji može biti istinit ili neistinit – to je opet tautologija.

Reći: sud je spojitba pojmova – valja, ali je odviše neodredjeno; reći: spojitbe sudne odgovaraju spojitbam sbiljnih *stvari – ne valja, to je metafizična kriva tvrdnja.*

Umjesto reći: sud je spoj pomisli razstavljenih – bolje je po psihol. obziru reći: sud je razgloblјaj *sastavljene pomisli na njezine sastavine.*

//[159] *(IV) odsjek: O sudovih*

I Pododsjek

Vrsti sudova po njihovih oblicih

Kod ovoga odsjeka još će više biti povoda nego kod onoga o pojmovih, da se upuštamo u pretresanje protivnih nazorâ. Da bude stvar pregledna, ja ću najprije glavne crte Drobischeve nauke o sudovih označiti; to će služiti za orientaciju kod daljnega sliedećega za tim kritičnoga pretresa.

[2] U 1B (str. 159) stoji *copula – spojka (ili spona)* umjesto »spojka (copula)«.

§ 3. Označbeni i uvjetbeni (suvezbeni) sudovi. Ako predikat izriče subjektove kakvotne oznake, t.j.[3] *što* da jest ili nije subjekt, n.pr. S je (nije) P (diamanat je oktaedarski, diamanat nije ošaren), onda se to zove *vlastitostan, kakvotan*, iliti *označben* sud (Beschaffenheitsurtheil), a takodjer *tvrdben* (*kategorijski*) sud.[4] Ako li pak sud ne kaže, *što* subjekt jest ili nije, nego kaže, da predikat sa subjektom jest ili nije u njekakovoj suvezici, n.pr. ako jest S, onda jest (nije) P: to se onda zove *suvezben* sud[5] (Beziehungsurtheil). Budući da se ova razvrstba sudovâ zove razvrstbom *po medjusobici (suvezici)*, to se po medjusobici (relaciji) diele sudovi na *tvrdbene (kategorijske)* i *uvjetbene (hipotezne)*.[6] To su samo *najjednostavniji*, najobćenitiji oblici, koji se imadu zvati: *označbeni* i *suvezbeni* sudovi. Drobischu je dakle najznatnija razdioba sudovâ u *označbene (tvrdbene)* i *uvjetbene (suvezbene)*, a obćenitije: u svojstvene (vlastitostne) i uvjetbene.

§ 4. Po obsegovnoj količini razlikujemo sudove: *obćenite, počestne* i *pojedinačne*. Označbeni (kategorijski) sudovi tiču se ponajprije *sadržaja* pojma, t.j. sud »S jest P« kaže, da je P ili rodni pojam ili vrstna razlika ili osobina (vlastitost, proprium)[7] pojma S, a sud »S nije P« oddvaja od sadržaja pojma S^{ova} pojam P, bilo kao tudji rodni pojam, bilo kao tudju vrstnu oznaku, bilo kao tudju vlastitost. Sud »S je P« glede *obsega* znači, da se o *cielom* obsegu S^{ovu} izriče predikat P, *svi* S^{i} jesu P. N.pr. Pravokutnik je *paralelogram* (ovo je rodni pojam); pravo- //221 kutnik ima sva četiri kuta prava i po dvie suparne stranice jednake (ovo su vrstne oznake); pravokutnik ima dvie jednake diagonale (ovo je osobina). Ali sud »S nije P« može glede obsega značiti ili to, da *nijedan* S nije P, ili to, da *njekoji* S^{i} nisu P (a uza to vriedi, da *drugi* njekoji S^{i} *jesu* P), ili to, da *jedan* S nije P (a uza to vriedi, da *drugi* njeki *pojedin* S *jest* P). Dakle označbeni (kategorijski) sudovi po obziru na to, vriedi li pririek o cielom obsegu subjektovu ili o česti obsega subjektova ili samo o pojedinom subjektu, (ako je obseg subjektov = 1, n.pr. »Sokrat«), diele se u *obćenite* (judicia universalia), *počestne* (particularia) i *pojedinačne*[8] (singularia); – budući se to tiče količine (quantuma) obsegove to se ova razvrstba zove razvrstba po *količini* (quantitetu). Tako dobismo dosad trovrstnu razvrstbu sudova: 1) po kakvoti (qualitetu), 2) po medjusobici (suvezici, relaciji) i 3) po količini (quantitetu).

---

[3] 2B: izriče *kakvoću iliti označje subjekta* t.j.

[4] 1B (str. 159): takodjer *kategorični* sud. Iznad »kategorični« naknadno je dopisano: *tvrdben*.

[5] 1B (str. 159) ima *sud odnošajni* umjesto »suvezben sud«.

[6] U 1B (str. 159) stoji: na *kategorične i hipotetične*. Iznad »kategorične« dodano je *tvrdbene*, a iznad »hipotetične« *uvjetbene*.

[7] U 1B (str. 160), umjesto »osobina (vlastitost, proprium)« stoji *vlastnost (proprium)*, a iznad »vlastnost« napisano je *osobina*.

[8] U 1B (str. 161) umjesto »počestne« stoji prekriženo *posebne, djelomične*, a iznad toga *česnte*.

Nego treba se kod količinskoga (quantitetnoga) motrišta[9] obazrieti ne samo na obseg subjektova pojma, nego i na obseg predikatova pojma. »Svi S jesu P« može značiti dvoje: svi S jesu *njekoji* P, t.j. obseg S^{ov} istovjetan je sa *češću* obsega P^{ova}, ili obseg[10] S^{ov} istovjetan je s *cielim* obsegom P^{ovim}. N.pr. Svi pravokutnici su (njeki) paralelogrami; svi istostrani trokuti su (svi) istokutni.

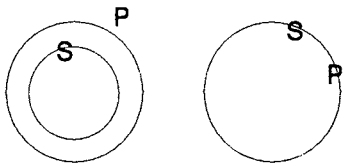

Jednako je i kod početnoga ječnoga suda »njeki S^i jesu P^i« što znači ili: njeki S^i jesu njeki P^i, ili njeki S^i jesu svi P^i.

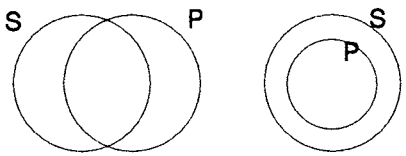

U općenitom niječnom sudu: »nijedan S nije P«, pomišlja se i subjekt i pririek *cielim* svojim obsegom.

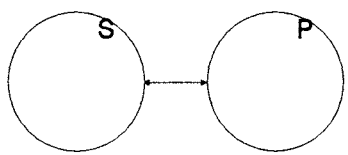

A u *počestnom niječnom* sudu »njeki S^i niesu P« kaže se, S je samo *jedna* čest obsega S^{ova} izlučena iz obsega P^{ova}, a P se pomišlja ili sav ili čestimice.

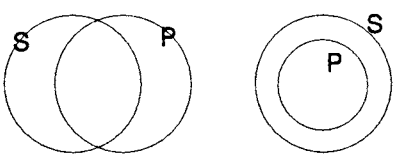

§ 5. Sastavljeni označbeni sudovi

//[222] Razvrstba sudova po njihovoj sastavljenosti ova je: 1.) ako je sastavljen pririek (predikat): nastaje *konjunktivan* sud. 2.) ako je sastavljen subjekt: to bude ili a.) kopulativan, ili b.) remotivan sud, 3.) ako se *obseg subjektov razstavlja* u sve svoje vrsti, to bude ili: a.) divizivan, ili b.) disjunktivan sud.

1.) Kad kažemo tvrdbenim sudom, da je S P^{om} to ne podajemo *svih* oznaka, dakle *svega* sadržaja pojma subjektova; hoćemo li podati *sav* sadržaj subjektov, to moramo *više* ovakovih sudovâ izreći, naime: S je P, S je Q, S je R. A te sudove

---

[9] »motrišta« iz precrtanog *gledišta*.

[10] 2B: ili: *svi S^i jesu svi P^i, t.j.* obseg.

možemo stegnuti u jedan sastavljen sud, koji se zove *konjunktivan* (spojan) sud,[11] a ima ovaj oblik: S je i P i Q i R, ili, ako je P rodna, Q vrstna, R osobinska oznaka S^ova^, ovako: S je takov P, koji je takov Q, koji je R. Konjunktivni sud može biti i niječan, a oblik mu je onda ovaj: S nije ni P ni Q ni R. Dakle sastavljaći, sastavbeni, iliti spojni, sabirni (konjunctivni ječni)[12] sud ima ovaj oblik: S je i P i Q i R, a razstavljaći, odbirni, razspojni (konjunktivni niječni) sud ima ovaj oblik: S nije ni P ni Q ni R.

2.) Nadalje: u sudu »S je P« pomišlja se kadkada *sav* obseg S^ov^ *ujedno*; može se isti smisao izreći i tako, da se kažu sve pojedine česti tj. sve pojedine vrsti pojma S^a^ kao roda; n.pr. recimo, da je sav obseg pojma S^ova^ sastavljen od česti K, L, M, N, onda se može sastavljeni sud izreći ovako: i K i L i M i N je P. Takov sud zove se *združan* (*kopulativan*) sud. Ako je pak sud niječan, a ima prvoriek (subjekt) S sastavljen od česti K, L, M, N, onda će biti *razdružan* (*remotivan*) sud: *ni* K ni L ni M ni N nije P. I združni (kopulativni) i razdružni (remotivni) sudovi zovu se *induktivni*, jer združni sud (i K i L i M i N je P) *privodi* (*»inducit«*) k *obćenitome* sudu: sav S je P; a onaj sastavljeni *razdružni* sud (ni K ni L ni M ni N nije P) privodi k obćenitome sudu: S nije P. Induktivni sudovi privode od počestnih i pojedinačnih sudovâ k *obćenitim* tvrdnjam.

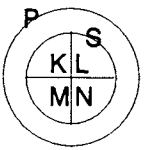

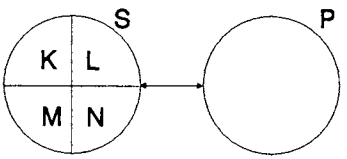

3.) Zatim: ako se *cjelokupni obseg* pojma subjektova razstavlja u predikatî na svoje česti iliti vrsti, pak se tê pojmom subjektovim obuhvaćene vrsti izriču po-//[223] jedinimi predikati, to nastaje *razdjelni*, *razdiobni*, *razčestbeni* (*divisivni*) sud, a treba da su *sve* vrsti subjektova pojma navedene tako, da *sav* obseg subjektova pojma predikati izcrpljuju. Oblikovina je za razdjelni sud: Cieli S je koje P koje Q koje R koje T; no budući da se vrsti, česti S^ove^ medju sobom *izključuju*, te onaj S, koji je P, ne može biti ni Q ni R ni T, onaj S, koji je Q, ne može biti ni P ni R ni T: može se ovako reći: S je ili P ili Q ili R ili T. Ovaj oblik zove se *razbirni* (disjunctivni)[13] sud.

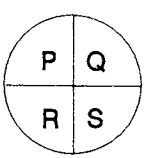

---

[11] 2B konjunktivni *(ne spojni nego sbirni)* sud

Rubna zabilježka u 2B: *(spojni sud bi značiti mogao i ječni sud, kad je kopula »spojka«, a »negativan« bio bi razspojni) (sbirni, odbirni, razbirni bit će najbolje za konjunktivni ječni i niječni, ter za disjunktivni)*

[12] 2B: Dakle *sabirni, sbirni (conjunctivno* ječni).

[13] 1B (str. 163) ima izpred »razbirni« i *razstavbeni.*

§ 6. Suvezbeni sudovi. Temeljni je ovim oblik uvjetbeni sud; ako je S (–) onda je (nije) P t.j. s tvrdnjom S tvrdi se i P ili odbija. Tvrdnja S^ova^ zove se uvjetak (hipotesis)[14], S zove se pojam prednjak (prior, praecedens); – tvrdnja P zove se utvrdak (thesis), P zove se sliednjak (consequens). Ovakav oblik je čisti hipotetični sud.

Kakvotne i kolikotne razlike, koje su kod *naročitih* (kategoričnih) sudovâ našaste, valjaju[15] i za suvezbene (uvjetbene) sudove. Ima dakle općenitih, počestnih i pojedinačnih suvezbenih sudovâ. Oblikovina je ova:

u svih slučajih kad je S jest (nije) P,

u *njekih* " " " " " " P,

u jednom slučaju" " " " " P, to će reći:

tvrdnja da S jest, valja[16] ili za *sav obseg* S^ov^, ili samo za *dio* obsega S^ova^ ili za pojedinačni (singularni) S.

Ali i tvrdnja, da P jest, ima svoj obseg; na ime može se tvrdnjom svih (njekih) slučajâ S^a^ biti spojena[17] tvrdnja svih ili samo njekih slučaja P^a^, a oblikovina je ova: sa svimi (njekimi) slučaji, kad je S, suvezni su svi ili njeki slučaji, kad je P. Sa svimi slučaji, kad toplomjer pada, suvezni su svi slučaji, kad se smanjuje tlak zračni, a *nijedan* slučaj, kad se uvećava ili ne promienjuje zračni tlak. I tu mogu za simbole služiti kruzi; samo tu valja misliti dva kruga jedan *nad* drugim (u slučajih podpuna ili počestna uzročna saveza) – ter ne valja misliti *istotu* kružnih plohâ kao kod oblika vlastitostnih (nego *congruenciju plohâ kružnih*).[18] //[224]

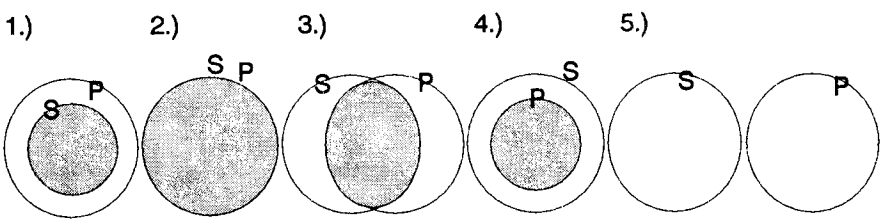

[14] 2B ima *hypothesis* umjesto »hipotesis«.

[15] 2B ima *vriede* umjesto »valjaju«.

[16] U 2B stoji *vriedi* umjesto »valja«.

[17] 2B ima *suvezna* umjesto »spojena«.

[18] 2B: samo tu *kod uzročne suvezbe bilo podpune bilo počestne ne valja pomišljati* dva kruga *u istoj ravnini – iliti* ne valja *pomišljati* istotu kružnih ploha *kako* kod oblika vlastitostnih *nego treba kongruenciju* plohâ kružnih, *položenih jedne na drugu, ali tako da se ne sbiju u jednu ravninu, nego da svaka kružna ploha ostane u svojoj ravnini.*

dakle ili

1) Svi slučaji S^a spojeni su (congruentni) sa *njekimi* P^a,[19]

2) " " " " " " " *svimi* P^a,

3) Njeki " " " " " " *njekimi* P^a,

4) " " " " " " " *svimi* P^a,

5) Nijedan slučaj S^a nije spojen[20] s nijednim slučajem P^a.

Svi dosad nabrojeni oblici uvjetbenoga suda, kojim je temeljni oblik ovaj: »Ako je S, onda je P«, zovu se *čisti* uvjetbeni sudovi.

No metnimo u uvjetku (hipotesi) i utvrdku (tesi) mjesto pojma S i P *conjunctivne*[21] naročite (tvrdbene, kategorične) sudove, na ime u uvjetku kažimo: S je takov A, koji je B, a u utvrdku: P je takov C, koji je D, što se kraće i ovako izriče: Ako je A – B^{om}, onda je C – D^{om}. Ovakovi oblici sastavljenoga uvjetbenoga suda zovu se naročito (tvrdbeno) uvjetbeni (kategorično hipotetični). N.pr. ako je ljeto toplo, to je voće sladko; ili niječno: ako su stranice četverokutnika jednake, ne slieduje, da bi i kutovi bili jednaki. Još sastavljeniji oblik uvjetbenoga suda zove se uvjetbeno-uvjetbeni (suvezbeno-suvezbeni, hipotetično-hipotetični[22]), a ako je uvjetak i utvrdak sastavljen, imamo naročito (tvrdbeno) uvjetbeni sud. Oblikovina glasi ovako: Ako je tako, da, ako je A – B^{om}, jest C – D^{om}, to je, ako je E – F^{om}, jest G – H^{om}. Primjer u riečih: Ako je tako, da, ako čovjek hoće, on i može, to slieduje, da ako ga *što* navodi na zlo, on se može oduprieti (U ovom primjeru[23] riečmi – a ima i mnogo drugih primjerâ u Drobischa – vidi se, da se s obćenitim oblikom ne podudara primjer u riečih izveden; tu ostaje *A* (čovjek) uviek isti subjekt, no to ne mienja uvjetbeno uvjetbeni oblik suda).[24]

Čist uvjetbeni sud postaje sastavljen sdružni (copulativan) ili razdružni (remotivan) uvjetben sud, ako se slučaji, u kojih tvrdnja S^a valja ili ne valja,

---

[19] 2B: dakle 1) Svi slučaji S^{ovi} *suvezbeni* su *(kongruentni) s njekoji slučaji* P^a.

[20] 2B ima *suvezan* umjesto »spojen«.

[21] 2B ima *konjunctivne* umjesto »conjunctivne«.

[22] 2B: *hipotezno-hipotezni* umjesto »hipotetično-hipotetični«.

[23] 2B: ovom *Drobischevu* primjeru.

[24] 2B: Drobischa – *nema podudaranja s obćenitim oblikom jer u primjeru riečmi ostaje A (čovjek) u svih sudovih isti subjekt, dok su u oblikovini obćenitoj naizmjence četiri različita subjekta (A – C – E – G); ali to ne mienja uvjetno-uvjetbenoga oblika sudnoga.*

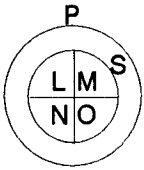

pojedince nabrajaju. N.pr. S //[225] obuhvaća slučaje L, M, N, O; onda će biti oblikovina: i kad je L, i kad je M, i kad je N, i kad je O; jest P; to je 1.) *copulativan* čisti hipotetičan[25] (čist združno uvjetben) sud, a čist je, jer nije naročitoga suda u njem, a 2.) niječni sud će biti ovako: ni kad je L ni kad je M ni kad je N ni kad je O – nije P: to je *remotivan* čisti hipotetični (razdružno uvjetbeni) sud.

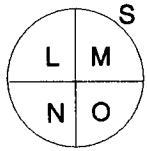

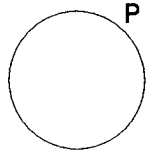

Oni su sastavljeni iz ovakovih čistih uvjetbenih sudova:

ako je L, jest (nije) P (združno razdružno, kopulativno-remotivno),[26]
" " M, " " " " " "
" " N, " " " " " "
" " O, " " " " " "

te kao što se *naročiti* (kategorični) sastavljeni združni (copulativni) i razdružni (remotivni) zovu *induktivnimi*, treba i ove ovakove uvjetbene zvati induktivnimi.

Kao što smo imali kategorične konjunktivne, tako imamo i složene čiste hipotetične konjunktivne sudove. Ako je[27] *i* L *i* M *i* N *i* <O>, onda je P, gdje ne sliedi već iz jednoga samoga uvjeta,[28] nego istom iz svih *skupa* n.pr. ako pada kiša i sunce sja *a* sunce stoji suproti kišnomu pramenu visoko ne više od 42°, to se ukazuje dûga. (A niječni oblik će biti): ako nije L, nije P; ako nije M, nije P; ako nije N, nije P; ako nije O, nije P; ovo se dade stegnuti u sastavljen: ako nije ni L ni M ni N ni O, onda nije P. Npr. ako narod nema ni vriednih surovinâ, nit poljodjelstva, ni stočarstva ni obrta, onda on nema ni trgovine.

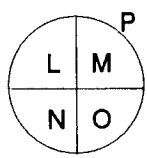

---

[25] 2B: *kopulativan čisti hipotezni* umjesto »copulativan čisti hipotetičan«.

[26] 2B izostavlja »(združno razdružno, kopulativno remotivno)« kao i izpod odgovarajuće znakove ponavljanja.

[27] 2B: Kao što *ima kategorijskih konjunktivnih (spojnih)*, tako imamo i *čistih hipoteznih konjunktivnih (spojnih) sudova, n.pr. da* je.

[28] 2B: gdje ne *sljeduje utvrdak* P^a iz *samo jednog* uvjeta.

Nadalje jednostavni hipotetični sudovi ovakovi:
uviek ako je S, onda je i P[29]
" " " S, " " " Q,
" " " S, " " " R

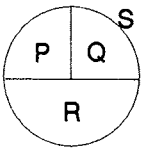

mogu se stegnuti u ovaj:[30] ako je S, onda je on koje P koje Q koje R.[31] N.pr. ako su dva trokuta sukladna, onda su im jednake istoimene stranice, i istoimeni kuti i površine. //[226] Ako ovaj simbol znači ove pojedine hipot. sudove:

kadkad, kad je S, je P, a
" " " " " Q, a
" " " " " R.

gdje se P, Q i R izlučuju tj. ako je P, nije ni Q ni R, ako je Q, nije ni P ni R, ako je R, nije ni P ni Q, onda nastaje stegnut sud ovaj: ako je S, onda je ili P ili Q ili R, što se zove *razbirno uvjetben* (disjunktivan hipotetičan) sud.

Po tom se vidi, da naročiti *razbirni* (kategorički disjunktivni) sud: S je ili P ili Q ili R (tjelesa su ili kruta, ili kapljiva, ili zračna), osniva se na tri *naročito uvjetbena* (kategorično hipot.) suda: na ime na onih –

ako je S – P^{om}, onda nije ni Q^{om} ni R^{om}
ako je S – Q^{om}, onda nije ni P^{om} ni R^{om}
ako je S – R^{om}, onda nije ni P^{om} ni Q^{om}.

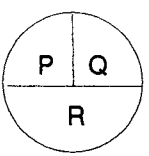

§ 7. Smisao tvrdnje u označbenih i uvjetbenih sudovih; existencijalni (zbiljni) sudovi.

Treba još napomenuti, kakov je smisao tvrdbenim i uvjetbenim sudovom obzirom na zbiljni bitak one stvari, koja se misli. Pita se ponajprije: znači li tvrdbeni sud: S je P, pravokutnik je istosmjernjak, to – da se *tvrdi zbiljni bitak* stvari, koja se S^{om} misli, pa se o njoj kao zbiljnoj izriče oznaka P? Jamačno nije takov smisao tvrdbenoga suda, jerbo sudom tvrdbenim S je P samo se pojmu S^{u} tvrdi da mu pripada oznaka P. Ima nebrojenih sudovâ označbenih, tvrdbenih, u kojih je subjektov pojam puka mišljevina a ne odgovara mu nikakav zbiljni

[29] 2B: S, *jest* i P.

[30] 2B: ovaj *sastavljeni*:

[31] 2B: onda je *i P i Q i R.*

predmet: n.pr. ciklopi su jednooki, ili n.pr. sličnost je medjusobična. Tvrdbeni iliti označbeni sud dakle ne tvrdi zbiljni *bitak* stvari, nego samo tvrdi, da pojmu subjektovu pripada oznaka predikatom izrečena; S je P ne znači dakle S jest, S ima zbiljan bitak, i takovomu zbiljnomu S pripada P, nego znači: ako se pojam S misli, misli se s njim pojam P kao njegova oznaka; sud: S je P znači, kaže Drobisch, isto što: ako je S, onda je S – P^{om}. Tim se ipak, veli Drobisch, ne izjednačuje tvrdbeni sud uvjetbenim, jer svakako ostaje tvrdbeni sud i u ovom obliku: Ako je S, onda je S – P^{om}. //[227] Ali u tom su tvrdbeni sud i uvjetbeni sud jednaki, da se u njima ne tvrdi *stvarna* zbiljnost, ni subjekta ni predikata, nego se samo *medjusobica* pojma subjektova s predikatovim izriče; a uvjetbenom sudu: ako je S, onda je P, izriče se: da ako se tvrdi tj. misli subjektov pojam, onda se supomišlja predikatov, na taj način, da je subjektov pojam *uvjetak* predikatovu. U tvrdbenom sudu S je P na prosto se tvrdi predikatov pojam kao oznaka subjektova pojma, a *ne tvrdi* se izriekom, da je subjektov pojam uvjetak predikatova, a posve se ništa ne tvrdi o stvarnoj zbiljnosti ni subjektova ni predikatova pojma.

Potreban je dakle pored tvrdbenoga *označbenoga* suda poseban oblik suda za tvrdjenje zbiljnoga *bitka*; to je oblik *existencijalnoga* suda (zbiljstven, bitkotvrdni sud): Bog jest ili ima boga, a nema vještica; i t.zv. bezsubjektni sudovi (*samorieci*) su zbiljstveni: n.pr. grmi, blišti, boli me – tim se tvrdi zbiljni bitak opažena pojava prirodna ili zbiljni bitak psihične činjenice: Drobisch zove *tetičnimi* ili *absolutnimi* takove sudove, koji ne tvrde nikakovu oznaku o pojmu subjektovu, nego tvrde samo zbiljni bitak onoga što se pojmom subjektovim pomišlja, ili zbiljni bitak činjenice, koja se samim pojmom predikatovim izriče. Najbolje će biti da ih zovemo *zbiljstveni* sud po razlici, od označbenih i uvjetbenih: oni na ime *tvrde zbiljstvo* ili *nezbiljstvo* onoga, što se glavnim pojmom njihovim pomišlja. Bog jest, ima duša, nema vilâ – ovdje je subjekt a predikat ne kaže nikakovu oznaku subjektova pojma nego samo kaže da je subjekt *zbiljan*, ili nije zbiljan. Tu dakle ima prama označbenom sudu samo *subjekt*, a nema predikata u običnom označbenom smislu. U sudovih grmi, snieži it.d. imamo samo izrječan predikat, koji tvrdi sbiljnu *činjenicu* njeku sadanju.

Već smo kazali, da se bezsubjektne izreke ili kako mi velimo *samorieci*: grmi, blišti, snieži, tumače tako, da im je u starom jeziku nastavak *tъ*, dakle grmitъ tj: to grmi. Pokazna za- //[228] imenica tъ je zamjenica subjekta, koji je doduše pomišljen ali nije *imenovan*, to će reći nije pomišljen kao rodan ili vrstan pojam; po Drobischu je taj oblik suda, koji još nije gotov nego tek nastaje, to je oblik nastajućega tvrdbenoga suda. Posve je psihologijski slična tvorba, kad se veli: to je voda, to je vino; neimenovani tj. pojmovno neoznačeni subjekt tek dobiva predikatom svoje ime, opažani pojedinačni subjekt istom podredjuje se svomu rodnomu pojmu. Može pače nastajući tvrdbeni sud imati oblik pukoga uzklika

te biti i bez spone i bez subjekta puki predikat: npr. oganj! zmija! skraćeni je postajući tvrdbeni sud: to je oganj, to je zmija. Tako i diete počima svoje izreke takovimi zametci sudovâ ili entimematičnimi skraćenimi sudovi veleći samo: voda, pas, – što će reći: to, što vidim, voda je, pas je.

Oblik bivstvenih sudovâ pokazuje, da podana u §1 odredba suda – koja je samo označbene i suvezbene sudove obuhvaćala, mora se nješto izpraviti, da bude pristala takodjer na bivstvene sudove, ako i ne pristaje na sudove, kao što je grmi, snieži – koje zametačnimi *psihologijskimi* sudovi možemo zvati, koji su tek predteče *logičnih* sudovâ. Dok Drobisch sud jest bog stavlja pod formulu jest P, valjanije će biti sud jest bog staviti pod formulu *S jest*, t.j. pojam bog ovdje za subjekt a ne za predikat uzeti. Samo sudovom kao grmi, blišti odgovara formula *jest P*.

§ 8. Sudovi se još razvršćuju po stupnju vriednosti svoje. Drobisch prelazi na oblikovna mjerila za stupanj vriednosti sudovâ. Osnovna načela jesu: 1.) načelo istovjetnosti (identitatis principium), 2.) načelo porječnosti (contradictionis princ.), 3.) načelo izlučenosti trećaka ili nepristupačnosti srednjaka (tj. predikata) (exclusi tertii seu medii princ.). Po ovih načelih razaznaje se *neposredno* formalna vriednost ili nevriednost suda, neposredno iz sama sadržaja pojma subjektova i predikatova; posredno se valjanost i nevaljanost suda razpoznaje *izvodi* i *doumci.*

1.) načelo[32] istote je α.) podpune, absolutne istote A = A (pravokut- //[229] nik je pravokutnik) ß.) čestne, relativne istote A = B (pravokutnik je istosmjernjak), A = (abcd)F (trokut je trostraničan lik); tu je na ime sadržaj ili obseg jednoga pojma A samo s jednom češću sadržaja ili obsega drugoga pojma istovjetan. Ova čestna istota zove se *suglas* (convenientia).

b.) načelo porječnosti kaže ili dva suda, od kojih jedan njeki predikat pririče subjektu, a drugi taj isti predikat odriče subjektu, ne mogu biti zajedno vriedni; oni su medju sobom porječni. N.pr. *S je P* i *S nije P* ne može oboje vriediti, jer je porječno; već ako je istina, da je S – P, onda nije istina, da S nije P i obratno. Po tom ne može vriediti sud, koji subjektu pririče takov predikat, koji je sa subjektom porječan, ili koji subjektu odriče takov predikat, koji je s njim istovjetan podpuno ili čestno.

c.) načelo izlučenosti trećaka ili nepristupačnosti srednjaka ili trećaka (nepristupačan po Vuku, koji nema pristupa; načelo nepristupnoga sriedja) veli: sa svakim se subjektom njeki predikat ili pririče ili odriče, – treći, srednji pojam nije moguć. S jest ili P ili nije P. Njeki su (Hegel) rekli: ne stoji to načelo, nego

---

[32] 1B (str. 169) ima umjesto »načelo« *zasada*, a iznad je dopisano *načelo*.

upravo načelo posrednjačtva trećakova (principium tertii intervenientis) tj. ako S^u ne pripada ni P ni non P, pripada mu njeki treći *posrednjački* pojam kao predikat. Drobisch iztiče, da se ima razumjeti uviek *porječna suprotica* P i non P, i pod non P da nije ni jedan odredjen pojam mišljen te da u tom pravom smislu načelo izključenosti ili nepristupačnosti trećaka zbilja stoji.

Na uporabi ovih načelâ osniva se razvrstba sudovâ po stupnju *vriednosti* sudovâ (*modalitetu*).[33] Vriednost suda jest ili 1.) *faktična*, *zazbiljna*, *actualna*, ako se spoj subjekta i predikata osniva na istovjetnosti njihovih sadržajâ ili na neistovjetnosti b.) *nemoguća*, *nemožna* (impossibilis), ako je spoj predikata sa subjektom, ili nijek, oddvoj predikata od subjekta porječan sa sadržajem pojma subjektova. c.) *potrebna*, *nuždna* (necessaria), ako je nemožna //[230] obratiti sud u porječnu mu kakvoću t.j. nemoguće je iz S je P napraviti S nije P ili obratno. d.) moguća, možna (possibilis), ako nije ni sam sud ni njegova porjeka nemoguća.

Zazbiljnost suda osniva se dakle na načelu istote, nemogućnost na načelu porječnosti, nuždnost, potrebnost na ovom i na načelu nepristupačnosti trećaka, a možnost suda polazi od još nedovoljne spoznaje medjusobicâ medju sadržaji subjektova i predikatova pojma.

Obzirom na vriednost (modalitet) diele se dakle sudovi <na> 1.) asertorne (*zbiljske*, zbiljski jamačne), 2.) problematične (*možne*, dvoumske) i 3.) apodiktične (*nuždne*). 1.) S je P; S nije P; 2.) S može biti ali ne mora biti P; 3.) S mora biti P, S ne može biti P.

Razlike vriednostne (modalitetne) vriede i za naročite i za uvjetbene sudove.

Uzimljući sve ovo ukupno sudovi se jednostavni diele po četiriju *temeljih razdiobe*, razvrstalih (fundamenta divisionis): 1.) po kakvoći (qualitetu) u a) ječne, b.) niječne – (*dvie* vrsti), 2.) po količini (quantitetu) u a.) obćenite, b.) počestne ne obazirući se na pojedinačne, zašto, vidjet ćemo (*dvie* vrsti), 3.) po medjusobici medju glavnoriekom i pririekom u a.) naročite, b.) uvjetbene (izpušta tetične, jer *biti* nije svojstvo subjektove vriednosti (*dvie* vrsti). 4.) po vriednosti (modalitetu) u a.) zbiljske (asertorne a), b.) možne (problematične π) i nuždne (apodiktične α) (*tri* vrsti). Kombinacijom 2 x 2 x 2 x 3 = *24* vrsti. Budući da svaki sud mora imati i njekakovu kakvoću i njekakovu kolikoću i njekakovu medjusobicu i njekakovu vriednost, to kombinacijom izlazi 24 moguća razna temeljna oblika sudna.

Prama *affirmo*, *nego*: a obćenito (universalno), i počestno (particularno), e obćenito, o počestno izrekoše već skolastici načelo:

---

[33] U 1B (str. 170) ima sa strane zabilježeno: *vriednost (to je prikladniji izraz nego jakost).*

Asserit A, negat E, sed generaliter ambo,
Asserit I, negat O, sed particulariter ambo.
//[231] Kantove kategorije su ove:

1. kakvoća	2. količina	3. medjusobica	4. vriednost (modalitet)
a.) ječna	a.) obćenita	a.) naročita	a.) zbiljska
b.) niječna	b.) počestna	b.) uvjetbena	b.) možna
c.) limitativna (Drobisch)	c.) pojedinačna (Drobisch)	c.) razbirna (Drobisch)	c.) nuždna

S je non P,
gdje je spojka
ječna, a pririek
niječan
ukupno 12 glavnih vrstî.

<...[34]>

//[260] *Primjetba.* S Lotzeovom naukom podudara se Trendelenburgova,[35] Millova i Bainova.

Trendelenburg (u II. sv. *Logičkih iztraživanja* u § 2 – § 11. str. 265–294) izvodi misli, koje su u mnogom obziru istovjetne Lotzeovoj. O raztvorbenih i satvorbenih sudovih (str. 265–268) govori poput Lotzea. Naročitomu i razbirnomu[36] obliku sudnomu pridaje uvjetbeni oblik kao treću vrst; – medjusobica uzroka i posljedice bivstvo je uvjetbenoga suda; Naročiti i uvjetbeni oblik sudni u velikoj su svezi, u većoj, nego što se to obično u logikah tvrdi; Uzročnost je osnov ne samo uvjetbenih, nego i naročitih sudova[37] (§§ 4 i 5, str. 270–276). Limitativnomu sudnomu obliku prigovara Trendelenburg poput Lotzea te hoće da se taj sudni oblik izbaci (§ 6, str. 279.–285.). Nuždnost i obćenitost, i to ona obćenitost, koja se izražava cjelokupnim sudom, stoje u nerazdružnoj svezi te je pravi obćenit t.j. cjelokupan sud ujedno i nuždan. – Vjerojatan (problematičan) sud u svezi je s počestnim sudnim oblikom. Tako je, po nauci Trendelenburgovoj,

---

[34] Sliedi »II. pododsjek. Lotzeova drugačija definicija i razvrstba sudova«, koji počinje ovako: »S ovakovom razdiobom sudovâ, koju Drobisch po Kantu postavlja i koju rabi većina njem. logičarâ, ne slaže se Lotze«. Nakon toga sliedi obširno izlaganje Lotzeova nauka o sudu (op. prir.).

[35] 2B: se, *starija od njega* Trendelenburgova.

[36] 2B: *Naročitome* umjesto »naročitomu« i *razbirnome* umjesto »razbirnomu«.

[37] 2B ima *uvjetbenim* umjesto »uvjetbenih«, *naročitim sudovom* umjesto »naročitih sudova«.

vriednost (modalnost) suda u svezi s kolicinom; zato nisu vrsti sudnih oblika uzporedne i samostalne jedne pokraj drugih, nego su, navlastito u svom vršku, u obliku //[261] nuždnosti (apodiktičnosti) nerazdružne. Sama kolicina sudna posve je izvanjska osobina: ona naime stoji u tom, da se subjekti broje (§ 9, str. 291. i 292.). Razbirni sud po svojoj je naravi najviši stupanj po vriednosti i po kolicini t.j. on je i obćenit i nuždan sud. »Tako se, kaže izriekom Trendelenburg, razvijaju oblici sudni te njihov sustav prikazuje postajanje (genezu) stvari«. Vidimo dakle, da Trendelenburg hoće genetično tumačenje i razvrstanje sudova košto i[38] Lotze.

Ako i ne napominju Milla ni Trendelenburg ni Lotze, oni se s Millom mnogo slažu u shvaćanju sudnih oblika razlikujuć se od njega poglavito u shvaćanju postanka i vriednosti osnovnih logičnih načela. Mnogo podudaranje njihovo s Millom razabiremo iz Millove logike I. sv. i to (po prievodu Schielovu) iz cap. IV., § 1. i § 3. o sudovih, cap. V. § 1, 4 i 5 o sadržaju sudova, cap. 6. o raztvorbenih i satvorbenih sudovih; – zatim iz II. sv. cap. II. § 2 i 3 o rečenici o svakom i nijednom, pak iz cap. V., VI. i VII o osnovnih logičkih načelih, o kojih Mill drži, da nisu izvorni samoumski zakoni, nego da su posljedci opažanja, nastali induktivnim načinom.

Baine[39] podudara se malne posve s Millom. Tako se s njim slaže u odsjeku »prvotna načela logike«, koja on drži da su izvedena iz jednoga jedinoga u istinu prvotnoga načela, koje kaže, da je priroda jednolična (la nature est uniforme). S Millom se slaže takodjer u nauci o oblicih //[262] sudnih (str. 120–128 u I. sv.), o smislu sudova (str. 147 do 157) o rečenici o svakom i nijednom (str. 226–233).

Prema nauci tih logičara o sudovih svakako je Drobischeva nauka, koju najprije prikazasmo, površna; pa ta[40] nije niti jednosljedna. Drobisch naime drži, da su naročiti i uvjetbeni sudni oblik dvie glavne sudne vrsti, obje samostalne ter jedna posve različna od druge. Ali s tom njegovom tvrdnjom ne slaže se ono, što kaže u § 39: u istinu se ista medjusobica izražava[41] u raztvorbenih i u satvorbenih sudnih oblicih, a to je medjusobica uzroka i posljedice; – na str. 47. kaže, da je naročiti oblik sudni osnovni oblik raztvorbenoga, a uvjetbeni oblik osnovni je oblik satvorbenoga suda; – Kad je tako, onda ne bi smio Drobisch, hoće li ostati jednosljedan, razlikovati naročiti i uvjetbeni sudni oblik kao dvie posve različne sudne vrsti. U Drobischevoj nauci ne očituje se ni najmanje genetična sveza sudnih oblika, koja je tako vidna u Lotzea i Trendelen-

---

[38] 2B: košto *poslie njega* i.

[39] 2B izpravlja u *Bain*.

[40] 2B: *Ali njegova* umjesto »pa ta«.

[41] 2B: *izjavlja* umjesto »izražava«.

burga. A razbirni sud napominje Drobisch kao suvrst i naročitoga i uvjetbenoga sudnoga oblika; mnogo je razložitije s Lotze-om, Trendelenburgom, Millom i Bainom držati razbirni oblik sudni za treću uzporednu vrst uz naročiti i uz uvjetbeni oblik. Ipak je za naučni postup u propedeutici gimnazijskoj uporabljiva nauka Drobischeva, navlastito njegovo razlaganje samostalnih sudnih vrsti, samo valja iztaknuti, da se razbirni sud ne može po svojoj logičkoj vriednosti izporediti sveznomu i //[263] razdružbenomu sudnomu obliku.[42]

Priredio *Srećko Kovač*

[42] 2B: izporediti *sdružnome i razdružome sudnome obliku.*